

Søren Hansen

Kroppens fremmedhed Mellem national identitet, videnskab, kroppen og identificeringen af det fremmede

I slutningen af 1700-tallet blev en dansk købmand på de vestindiske øer så glad for sin personlige slave, at han bragte slaven med til Danmark, lærte ham katekismus, hvorefter slaven blev døbt og tildelt sin frihed som dansk borger. For at understrege, at dette var noget nær det ypperligste en uoplyst hedning kunne opnå, blev han døbt Christian Glücklich. Afgørende for hans indlemmelse i det danske samfund var tilegnelsen af kristendommen og hans tilhørsforhold til Danmark var dermed religiøst betinget.¹ Således var det, ifølge 1700-tallets filantropiske tankegang, fremmede muligt at opnå status som dansker gennem den rette oplysning.

Op gennem 1800-tallet fik den filantropiske opfattelse af det fremmede imidlertid et kraftigt skud for boven fra den nationale identitetsdannelse. Som det eksempelvis kom til udtryk i N.F.S. Grundtvigs indkredsning af det danske, blev menneskers tilhørsforhold i denne periode forbundet med noget essentielt og ufra-

---

¹ Jf. Poul Erik Olsen, "Disse vilde karle". Negere i Danmark indtil 1848', i: Bent Blüdnikow (red.), *Fremmed i Danmark – 400 års fremmedpolitik*, 1987, s. 103-117.

vigeligt.² At være dansk blev med andre ord ensbetydende med at besidde nogle medfødte egenskaber og dermed kropsligt betinget. Denne opfattelse blev konsolideret med den moderne videnskabs gennembrud i slutningen af 1800-tallet, hvor kroppen indtog en central rolle i diverse klassificeringer af mennesket.³

I en dansk kontekst er der imidlertid kun få eksempler på, opfattelsen af det fremmede anskues i et samspil mellem krop, national identitet og videnskab.⁴ Det til trods for at de svenske etnologer Billy Ehn, Jonas Fryman og Orvar Löfgren har påvist kropsliggørelsen af den svenske nationale identitets idealforestillinger i mediernes fremstillinger af svenske idrætsudøvere og deres præstationer.⁵ Ligeledes har kulturanalytikeren Michael Pickering redegjort for, hvorledes stereotypiske fremstillinger af det fremmede indenfor det engelske imperium lod sig basere på såvel det nationale som det videnskabelige vokabular.⁶

På den baggrund vil forholdet mellem den nationale og den videnskabelige forståelsesramme i det følgende danne grundlag for en undersøgelse af Johannes. V. Jensens (1873-1950) og Thorkild Gravlunds (1879-1939) identificering af det danske og det frem-

---

² Jf. Morten Thing, 'Løver og abekatte eller hvad er danskhed?', i: Erik Svendsen & Henrik Ljungberg, *Ud af det moderne. Den kritiske tanke anno 2000*, 2000, s. 43-58.

³ Jf. Felip Fernández-Armesto, *So you think you're human? A brief history of humankind*, 2004; Annika Eriksson, 'Onormala identiteter eller normala lagöverträdare. Den kriminologiska forskningens förhållande till de felande', i: Frederik Migel & Frederik Schoug (red.), *Dikotomier. Vetenskapsteoretiske reflektioner*, 1998, s. 137-160.

⁴ Jf. Ole Høiris, *Antropologien i Danmark. Museal etnografi og etnologi 1860-1960*, 1986; Edith Mandrup Rønn, *De svage i ånden. Essays om kultur, normalitet og uformuft*, 1996; Poul Duedahl, 'Dansk raceantropologi i Grønland', i: *Historisk Tidsskrift*, bd. 103, hæfte 2, 2003, s. 335-357.

⁵ Billy Ehn, Jonas Frykman & Orvar Löfgren, *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*, 1993.

⁶ Michael Pickering, *Stereotyping. The Politics of Representation*, 2001.

mede. Begge forfattere var bogstaveligt såvel som billedligt talt børn af det 19. århundrede, og sammen repræsenterer de på glimrende vis polerne i datidens bevidsthedsmæssige strømninger. Gravlund havde som bagudskuende nationalromantisk idealist et grundlæggende pessimistisk syn på det moderne samfund, mens Jensen besad en til tider unational og stærk optimistisk tiltro til dets muligheder.

Thorkild Gravlund (1879-1939).

Johannes V. Jensen med hustruen Else på motorcykel, ca. 1916.
[Foto: Det kgl. Bibliotek]

Der vil ikke blive tale om en decideret gennemgang af deres forfatterskaber, men derimod om nedslag til at illustrere det nationale og videnskabelige vokabulars indflydelse på fremstillingerne af det danske og det fremmede. Hensigten er at påvise, hvorledes der med kroppens inddragelse i identificeringen af det fremmede fremkom en mediering mellem modsatrettede strømninger, samt en alt-overvejende ensartet opfattelse af det fremmedes indflydelse på det danske folk og samfund. Et rids af det 19. århundredes nationale og videnskabelige strømninger forekommer derfor at være et nødvendigt grundlag for en belysning af Gravlund og Johs. V. Jensen.

Mellem videnskab og national identitet

I løbet af det 19. århundrede blev de herskende menneske- og samfundsopfattelser i høj grad påvirket af den nationale identitetsdannelse og udviklingen af den moderne naturvidenskab. Begge strømninger rækker længere bagud i tiden, men op gennem det 19. århundrede udviklede der sig en tæt forbindelse mellem den moderne videnskab og den nationale forståelsesramme, som fik stor indflydelse på den organiske samfundsopfattelse.⁷ At forbindelsen lod sig etablere er i betragtning af de to strømningers tankesæt og hensigter ganske bemærkelsesværdigt.

Nationalisme og national identitetsdannelse har forskellige udviklingsforløb fra land til land, men et gennemgående fællestræk er det forestillede, følelsesmæssige fællesskab baseret på negationen. Fælles for den nationale identitet er således en forestilling om hvem og hvad man *ikke* er, hvor ud af der fremkommer en samfundsmæssig homogenitet.⁸ Trods sociale modsætninger bliver udviklingen af den danske identitet generelt betragtet som en uproblema-

⁷ Jf. Jes Fabricius-Møller, 'Blod og arv - legemet som billede på samfundet i det 19. århundrede', i: *Den jyske Historiker*, nr. 90, 2000, s. 232-249.

⁸ Jf. Benedict Anderson, *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*, 1991.

tisk homogeniseringsproces,⁹ forårsaget af 1800-tallets økonomiske og militære deroute med tabet af Sønderjylland i 1864 som kulminationen. På den baggrund blev legitimeringen af den danske stat og nation i vid udstrækning søgt i fortidens autenticitet og bedrifter,¹⁰ hvilket gav den danske identitet et markant præg af indadvendthed, nederlagsfølelse og selvtilstrækkelighed.¹¹

“Danmark uden Læ af Bjerge, vi vil dig Styrke og Værge”, lød det hin vintermorgen i 1884, da den svenske gymnastik blev præsenteret på Vallekilde højskole. Citatet kan ses som et udtryk for, hvordan nederlagsfølelsen udgjorde et afgørende aspekt i overvejelserne omkring datidens kroppsprægning. I forbindelse med disse overvejelser kom det til en strid mellem den videnskabeligt baseret svenske gymnastik og den traditionelle gårdmandsgymnastik, om hvilken gymnastikform der skulle praktiseres i landets idræts-, riffel- og skytteforeninger. Den svenske gymnastik vandt striden, og det var i den sammenhæng især dens videnskabelighed, som overbeviste danskerne om dens fordelagtigheder til skærpelse af nationens parathed og modstandskraft mod udefra kommende trusler.¹²

Truslerne begrænsede sig imidlertid ikke til de militære, idet den moderne videnskab op gennem 1800-tallet kortlagde en lang række risici, som truede såvel den ydre som den indre krop. Eksempelvis blev den syge krop med bakteriologiens fremkomst identisk med den parasitinficerede krop. Infektionerne skyldtes de udefra kommende, farlige og smittende bakterier, som ganske vist var usynlige for det blotte øje, men tæt forbundet med snavs og urenhed. Lys,

---

⁹ Jf. Bernard Eric Jensen, ‘Dansk identitetshistorie’, i: *Historisk Tidsskrift*, bd. 2, hæfte 2, 1992, s. 326-347.

¹⁰ Jf. Kurt Villads Jensen, “Den hvide race og den danske jord”, i: *Historie*, 1998, nr. 1, s. 91-103.

¹¹ Jf. Søren Mørch, *Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie*, 1996.

¹² Jf. Ove Korsgaard, *Kampen om kroppen. Dansk idræt gennem 200 år*, 1997; Niels Kayser Nielsen, *Krop og oplysning. Om kropskultur i Danmark 1780-1900*, 1993.

luft og renlighed blev derfor centrale nøgleord til sikring af nationens overlevelse mod den usynlige bakteriologiske fare.¹³

Alt imens bakteriologien satte fokus på det usynliges, det vil sige den indre krops og bakteriernes, betydning for menneskets overlevelsessevne, kom den ydre krop under intensiv belysning af den moderne naturvidenskabs evolutionsteori. I den forbindelse tilførte den positivistiske antagelse, at der gennem de rette målinger kunne udledes en generel årsagslov til ethvert fænomen, videnskaben en væsentlig dynamik.¹⁴

Denne dynamik ses blandt andet i Charles Darwins udviklingstanke og dens betydning for raceinddelingen af menneskene. Raceinddelingen blev grundlagt i 1758 med Carolus Linnaeus' klassificering af de menneskelige racetyper. I 1770'erne videreudviklede tyskeren J.F. Blumenbach klassificeringerne med en fremstilling af den hvide mand som den oprindeligste mennesketype, hvorfra andre racer skulle betragtes som degenerationer.¹⁵ Imidlertid fandt raceinddelingerne ikke nogen egentlig samfundsmæssig anvendelighed før Darwin lancerede sin udviklingstanke. Pudsigt nok var Darwin ikke synderligt interesseret i raceinddeling, men i hans udviklingstanke blev mennesket et dyr, hvilket vendte menneskets historie på hovedet, så racernes udvikling nu kunne anskues i en fremadskridende historisk kontekst. Dette gav klassificeringerne af mennesket en afgørende dynamik, idet menneskeracer, der før blev set som degenerationer, nu kunne placeres på en udviklingslinje som tilhørende dyriske, lavere og højt udviklede racer.¹⁶ Menneskets kropsudformning blev med andre ord en afspejling af dets udvik-

---

¹³ Jf. Lars-Henrik Schmidt & Jens Erik Christiansen, *Lys, luft og renlighed. Den moderne socialhygiejnes fødsel*, 1986.

¹⁴ Jf. Jan Riis Flor, 'Positivismen', i: Finn Collin & Simo Køppe (red.), *Humanistisk videnskabsteori*, 1995, s. 55-87.

¹⁵ Jf. Stephen Jay Gould, *I have landed. Splashes and reflections in natural history*, 2003, s. 356-367.

¹⁶ Smst., s. 241-256.

lingsstadiet samt fysiske og intellektuelle kapacitet.

At menneskets potentiale kunne aflæses ud af kroppen var som sådant ikke noget nyt videnskaben tilførte, idet kropsbeherskelsen gennem 1700-tallet havde udgjort et centralt omdrejningspunkt i borgerstandens tilnærmelse til aristokratiet og adskillelse fra pøblen.¹⁷ Kroppens rolle som social indikator blev dog kun yderligere forstærket med den moderne videnskabs fastlæggelse af de samfundsmæssigt gældende parametre for det normale og unormale, syge og raske menneske.¹⁸ Den moderne videnskab frembragte ikke blot forestillingerne om det syge, parasitramte og overlevelsesdygtige samfund, men også metoderne til at identificere potentielle elementer, som kunne inificere samfundet. Kropsholdning og kropsudformning blev hermed afgørende kriterier til bestemmelse af niveauet for det enkelte menneskes normalitet og sundhed.

I takt med den generelle moderne samfundsudvikling blev kroppen inddraget i et spændingsfelt mellem det moderne samfunds modsætninger, som nederlag og overlevelsessevne, positivisme og nationalfølelse, parathed og autenticitet, natur og kultur. Dermed blev kroppen en kilde til såvel risici som sikkerhed, ligesom dens udformning, beherskelse og udsmykning kunne tjene bestemte hensigter – herunder eksklusion og inklusion af det enkelte individ såvel som hele samfundsgrupper.¹⁹ Denne funktion kommer blandt andet til udtryk i Johannes V. Jensens og Thorkild Gravlunds beskrivelser af de danske og fremmede folkefærds kropsbeherskelse samt udviklings- og overlevelsessevne.

Sted, krop og udvikling

Thorkild Gravlunds arbejde er domineret af hans kortlægning af

---

¹⁷ Jf. Roy Porter, *Flesh in the Age of Reason*, 2003.

¹⁸ Jf. Roy Porter, *Blood and Guts. A short history of medicine*, 2002.

¹⁹ Jf. Niels Kayser Nielsen, *Krop og kulturanalyser. Den levede og den konstruerede krop*, 1997.

den danske folkekarakter og dens videre udviklingsmuligheder. Han var drevet af en glødende nationalisme, antimaterialisme samt modstand mod den moderne teknologisering af samfundet, som han mente ødelagde fundamentet i den danske nationale folkekarakter – bondesamfundet. Hans folkelige og nationale forankring har siden inspireret så kendte forfattere som Martin A. Hansen og Ebbe Kløvedal Reich.²⁰

Ifølge Gravlund var et vigtigt grundelement i bondesamfundet og den danske folkekarakter befolkningens stærke tilknytning til jorden. Forholdet var blevet formet under oldtidens folkevandringsperiode, hvor sydfra kommende folkemasser havde presset på for at komme inden for Danmarks grænser. Det danske folk havde modstået presset og havde herved udviklet en særlig tilknytning til jorden, som gjorde det stærkere og mere hjemfast end sydfra kommende folkeslag.²¹ På den baggrund betragtede Gravlund stedet som et helt centralt omdrejningspunkt for bondesamfundet og folkekarakteren, hvilket han sammenfattede i formuleringen: “Ud af Stedhu dannes Folkekarakteren”. Hermed mente han, at hjemstavnes geografiske og topografiske forhold havde en afgørende indflydelse på beboernes karakter, hvilket igen betød, at mennesker ikke var egnede til at bo andre steder end i deres hjemstavn.²²

I dette samspil mellem menneskets historiske tilknytning til hjemstavnen og stedets særegenhed fandt Gravlund folkekarakteren komme til udtryk – eller måske snarere folkekaraktererne. Ganske bemærkelsesværdig betragtede han ikke det danske folk som en altovervejende ensartet enhed, men derimod som en enhed sammensat af egnstyper, der var lige så forskellige og mod-

²⁰ Jf. Thorkild Borup Jensen, ‘Danskhed i litteraturens kalejdoskop 1920-1990’, i: Flemming Lundgreen-Nielsen, *På sporet af en dansk identitet*, 1992, s. 207-257.

²¹ Jf. Peter Neerup Buhl, *Thorkild Gravlund – folkets digter*, 1997.

²² Thorkild Gravlund, *Danske Folkekarakter. Sjællændere og Jyder, Fynboer, Lollændere og Falstringer*, 1919, s. 9.

satrettede som det danske landskab. I det lys var diversiteten mellem det danske folks egnstyper blot et udslag af deres stedbundethed, oprindelighed og autenticitet. Således var modsætningerne heller ikke større, end at Gravlund mente at kunne identificere et særligt samspil mellem egnstyperne, i form af en upersonlig vilje til sammenhold, som han kaldte folkeviljen.

Egnstyperne, folkeviljen samt almuens jævnhed, nøjsomhed og foretagsomhed var således de fælles karakteristika for det ægte danske og tillige grundlaget for bondesamfundets indre dynamik. Imidlertid var denne dynamik truet af det moderne samfunds fremmarch, hvilket Gravlund i romanen *Troldkedlen* fra 1924 illustrerede med en beskrivelse af forholdet mellem den reformivrige bonde og den uodynamiske bybo. Bonden havde i kraft af sin autenticitet været i stand til at frembringe en positiv udvikling af landbosamfundet i overensstemmelse med folkekarakteren. Byboen derimod besad ikke samme autenticitet og dynamik til selv at skabe en udvikling, hvorfor byboen var henvist til at tage imod udefra kommende ideer og tekniske hjælpemidler. Øget urbanisering ville med andre ord være ødelæggende for bondesamfundets indre dynamik og udviklingsevne.

Det vil sige, at jo mere uberørt landbosamfundet kunne forblive, desto renere og stærkere ville folkekarakteren og det nationale fremstå. Ud fra dette ræsonnement mente Gravlund, at fremmede kulturer hverken kunne skabe rodfæste i Danmark eller for den sags skyld bidrage positivt til det danske folks udviklingsmuligheder.²³ Ethvert forsøg herpå ville blot være et forsøg på underminering af den danske folkekarakter. For at sikre folkekarakteren og det ægte danskes udviklingsmuligheder gjorde Gravlund sig derfor til talsmand for en afgrænsning af og værnen om det danske landbosamfund mod det moderne samfunds teknologisering, urba-

---

²³ Thorkild Gravlund, 'Folkeracen', i: *Den ny Tid*, 1920, nr. 22.

nisering og migration.²⁴

Med sin anti-moderne og nationalromantiske holdning var Gravlund en markant modsætning til Johs. V. Jensen, der gjorde sig store anstrengelser for at forbinde det danske folk med de store nationers teknologiske og territoriale ekspansion, ligesom han i sit tidlige forfatterskab indtog en skeptisk holdning overfor Danmarks muligheder som selvstændig stat.²⁵ Imidlertid tog Jensens identificering af det danske også udgangspunkt i bondesamfundet, ligesom han også opfattede bondesamfundets udviklingsevner som geografisk betinget. Men hvor Gravlund så bondesamfundets isolation som et mål i sig selv og afgørende for udviklingsevnernes udfoldelse, betragtede Johs. V. Jensen bondesamfundet som selve grundlaget for det moderne samfunds ekspansion og udvikling, hvorfor han også anskuede evnerne udfoldelse i et globalt perspektiv. Eksempelvis var hans hensigt med essaysamlingen *Den nye Verden. Til international Belysning af nordisk Bondekultur* fra 1907 netop at se Amerikas fremskridt som et resultat af den nordiske bondekulturs udviklingsevner.

Kimmen til disse fortræffelige evner fandt han i de klimatiske forhold, hvorunder det nordiske bondesamfund havde udviklet sig. Det nordiske bondesamfund havde med Jensens ord haft kulden som opdrager, hvilket havde befordret nordboernes innovative og organisatoriske evner. Som konsekvens heraf besad de nordiske folk en innovativ reserve, som enten kunne være i udfoldelse eller ligge i dvale i kroppen til senere brug. Naturen havde dermed givet nordboerne et teknologisk forspring og en iboende evne til udvikling, som de østlige og sydlige folkeslag var foruden. Her havde mennesker på grund af klimaets gavmildhed "slået sig til ro i vegetativ Modtagelse af Naturens Gaver for senere at modtage Civilisa-

²⁴ Jf. Cai M. Woel, *Thorikild Gravlund. Arbejder og Indsats*, 1927, s. 89-91.

²⁵ Jf. Bent Haugaard Jeppesen, *Johannes V. Jensen og den hvide mands byrde*, 1984, s. 28.

tionen nordfra, ogsaa som Gaver”.²⁶

Andre racer kunne blot modtage den hvide mands frembragte herligheder som gaver, hvorfor han naturligvis var de øvrige racer overlegne. På den baggrund fandt Johs. V. Jensen, at “en lavtstaaende Evropæer er og bliver en lavtstaaende Evropæer, men jeg finder hans Klasseoverhøjhed i Østen i Orden”.²⁷ Hvad han mente hermed uddybede han i en beretning om nogle skibbrudne, der gik i land på Johnsons Pier i Singapore. Blandt de kummerlige skibbrudne skilte én sig ud – det blonde bestie. En ren nordisk type, der med sine “herkuliske Skuldre [...] og Forlemmer, hvortil ingen Handskenummer gaves”, var det “groveste og voldsomste Karlfolk”, Jensen nogensinde havde set. Han var ikke i tvivl om, at denne kraftkarl var hengiven til “bestialsk Svir og Optøjer”, og havde det ikke netop været på Johnsons Pier ville ingen havde tilagt dette blonde bestie nogen særlig betydning. Men netop fordi det var på Johnsons Pier havde det blonde bestie “ret til at gaa i Land som en Konge, for han alene var i Stand til at genskabe hele den Evropæiske Civilisation fra Grunden af, hvis han blev isoleret”.²⁸ Her var med andre ord en laverestående europæer, hvor evnen til udvikling lå, om end i dvale, potentielt i det blonde bestie, hvilket Jensen aflæste ud fra hans kropsudformning.

Forholdet mellem kropsudformning og fysisk formåen uddybede Johs. V. Jensen senere i *Aandens Stadier* fra 1928; men kan kort sammenfattes med hans konstatering: “Jo mere blond, jo mere fuldendt på Idrætspladsen”. Også her blev sammenhængen mellem det blonde og den kropslige beherskelse forbundet med klimaet, idet han antog, at regnen havde haft en “Brintoverilte Effekt” på de nordiske folk.²⁹ Kulden havde givet nordboens hans innovative ev-

---

²⁶ Johannes V. Jensen, *Introduktion til vor Tidsalder*, 1. udg., 1915, s. 285.

²⁷ Smst., s. 133.

²⁸ Smst., s. 135.

²⁹ Johannes V. Jensen, *Aandens Stadier*, 1928, s. 181.

ner, regnen havde forårsaget hans lyse ydre, og dermed var den kropslige parathed koblet sammen en kropslig udformning. Det "blonde besties" fremtoning og udviklingsevner var således et resultat af nordens klima og for så vidt en naturlig forklaring på den nordeuropæiske hvide mands globale førerposition.

Om end af forskellige årsager tillagde Gravlund og Jensen stedet og bondesamfundet en væsentlig betydning for det danske folks udviklingsevner. For Gravlund var disse bestemt af, om menneskene fastholdt tilknytningen til hjemstavnen, mens det for Johs. V. Jensen var menneskets geografiske ophav og ikke hvor det befandt sig, der var afgørende for udviklingsevnerne. Det er dog værd at hæfte sig ved, at Johs. V. Jensen så det blonde besties udviklingsevner betinget af hans isolation fra omverden; for herved tilnærmede han sig Gravlunds opfattelse af den stedlige afsondrings betydning for menneskets udviklingsevne. Den afgørende forskel i deres opfattelse af den stedlige isolations indflydelse var imidlertid, at Gravlund antog isolation som en forudsætning for en udvikling, der harmonerede med den danske folkekarakter, mens Johs. V. Jensen så isolationen som en kickstarter til at vække det primitive blonde besties iboende udviklingsevner.

I den sammenhæng ville en rigtig dansker efter Gravlunds opfattelse bedst kunne forvalte sine evner ved at forblive, hvor han hørte til, i hjemstavnen, og her medvirke til landbosamfundets udvikling. De som alligevel forlod hjemstavnen for at søge lykken udenfor Danmarks grænser ville takket være deres nedarvede evner blive hilst velkommen, hvor de kom frem. Imidlertid ville danskere miste deres særlige evner i det fremmede, medmindre de fandt sammen med andre danskere og genopbyggede et dansk samfund på ny. Gennem en sådan genopbygning var det udvandrerne muligt at bevare kontakten til det "Bondeslid" som havde formet dansken. Hvorvidt udvandrerne kunne fastholde deres nedarvede egenskaber var således også fysisk betinget, nemlig af deres erhverv

samt kontakt og omgang med andre danskere.³⁰

Også Johannes V. Jensen mente, at danskere kunne udnytte deres naturgivne udviklingsevner hvor som helst i verden, men han var dog ikke så bekymret for om de nedarvede egenskaber ville gå tabt. Denne forskel kan ses som udløber af forholdet til den moderne samfundsudvikling og især dens teknologisering, der for Jensen var et resultat af bondesamfundets potentiale og produktivitet, mens det for Gravlund var undergravende for såvel menneskenes tilknytning til hjemstavnen som bondesamfundets udviklingsevne. Modsætningerne hindrede dog ikke, at det kom til sammenfald i deres forestillinger om stedets indflydelse på menneskets adfærd og fysiske udformning.

Det nordiske perfektum

Eftersom steder og forhold til jorden formede menneskene, var det, ifølge Gravlund, udenfor hjemstavnen og Danmark muligt at opleve væsensforskellige levevis, hvilket han illustrerede med eksempler på de fire verdenshjørners karakteristika. I den forbindelse forbandt han vest med Amerika og de store eventyre, mens syd blev forbundet med frugtbarhed. Nord blev derimod konkretiseret af de barbariske folk og den vilde svensker, der ikke betænkte sig på at trække kniven. Endelig eksemplificerede han øst med russeren, der åd spegesild dyppet i tjære. "Barnelærdom" kaldte Gravlund forestillingerne om disse udanske handlinger og understregede dermed, at mennesker handlede forskelligt, havde forskellige kulturer alt efter hvor på kloden de befandt sig.

I denne optik betragtede han heller ikke verdens befolkning som en stor slægt, men derimod som mange små adskilte slægter, hvor den danske slægt og nationalitet kom til udtryk som "en folkelig livsnærende Kraft der ytrer sig i klar Vilje saavel som i uklare Hand-

---

³⁰ Thorkild Gravlund, 'Det gamle Land. Tale paa Ræbild', i: Thorkild Gravlund, *Dansk Bygd*, bd. 3, 1930, s. 190-198.

linger og Fordomme”. Fordommene var for Gravlund ikke noget entydigt negativt, idet de, så vidt de bundede i folkelige og frem for alt ikke i statslige anliggender, kunne være en “livsrod” som folket handlede efter. Dette gjorde sig især gældende ved blodblanding, for som han udtrykte det: “Hvorfor skulde ikke et Folk, en historisk Organisme [...] gennem Parringsvalg følge Drifter som øger Slægtens Livskraft og undgaa ubevidst, derfor ved Fordomme, de skadelige Valg”. Afgørende for fordømmenes berettigelse var i den sammenhæng, at blodblandingen frembragte “en smuk, sund, legemlig og aandeligt veldannet Slægt”.³¹

Gravlund konkretiserede ikke sin forestilling om en sund og smuk slægt nærmere, men han mente at kunne påvise, at afkommet af blodblanding på tværs af sognene og danske egnstyper holdt den danske slægts positive egenskaber i live. Sex var med andre ord et alvorligt anliggende, men heldigvis fulgte det danske folk altovervejende deres fordomme og autentiske, iboende drifter, når den rette partner skulle udsøges. Imidlertid var det ikke alle, der fulgte det folkelige *sexdrive*, hvilket havde en negativ påvirkning på den danske slægt. På baggrund af sine besøg i børneskolen konstaterede Gravlund, at børn af rene danske typer var de mest udviklingsdygtige. Derimod savnede krydsninger af danske og udenlandske typer ofte den psykiske ligevægt og indre harmoni, som den rent danske blandingstype besad. Problemerne ved blodblandingen med udefra kommende mennesketyper var manglen på folkelig grundtypisk stof, det vil sige oprindeligt dansk blod, som var nødvendig hvis ikke den nationale stamme skulle uddø. At dette var en reelt forekommende risiko fandt han bekræftet blandt Københavns befolkning, hvor mangel på det grundtypiske stof havde bragt “Københavnerens friske lød og sind i fare”.³²

Underskud af oprindeligt dansk blod havde således kropslige

³¹ Thorkild Gravlund, 1919, s. 370-371.

³² Smst., 371-372.

som mentale følgevirkninger, og i den sammenhæng var det ændringer i humøret og lunet, som Gravlund var bekymret for. Han anså nemlig humøret og lunet som vitale for den underliggende folkeviljes evne til at kunne binde den danske folkekaracters modsætninger sammen. Derfor var disse to egenskaber også afgørende for forholdet mellem danskere og fremmede, idet:

Typer af fremmede Æt indbyder sjældent til Latter, selvom deres Færd synes latterlig, og næsten aldrig fattes med Lune. Deres Virke kan volde Begejstring eller Had, men deres dybeste Væsen, som skulde kalde paa Lunet, svarer paa noget, hvorom der ikke er spurgt.³³

I den forbindelse rettede Gravlund sig især mod jøderne, som ofte boede i byerne og var beskæftiget inden for moderne erhverv som handel og industri. Således fremstod jøderne som foregangsmænd for det moderne samfund og bidrog dermed til landbosamfundets underminering. At de talte sproget var blot et skalkeskjul for deres egentlige ophav og fremmede æt, og ikke afgørende for hvorvidt de kunne betragtes som danskere. Ifølge Gravlund havde den ægte dansker takket være sit lune kunnet trække på smilebåndet over jødernes fremfærd, men efterhånden som jøderne satte sig på samfundsmæssige nøgleposter indenfor presse og politik, skulle de tage sig i agt for ikke at tvinge danskerne til at gøre brug af deres iboende folkelige magt og styrke til et reelt opgør med jøderne.³⁴ Overlevelseskampen lurede under overfladen og var for Gravlund et ikke utænkeligt scenario.

Det er i ovenstående sammenhæng bemærkelsesværdigt, at den antimoderne Gravlund trækker på den moderne naturvidenskabs vokabular og forståelsesramme. Folket som han ellers yndede at fremstille som historisk betinget, blev i forbindelse med partnervalg

---

³³ Jf. Peter Neerup Buhl, 1997, s. 17.

³⁴ Jf. Thorkild Gravlund, 1920.

og formering til en organisme, der var udstyret med en livskraft, udviklings- og overlevelsessevne. Ligeledes aflæste han det danske folks grundtypiske stof ud fra hudfarve og sind, ligesom han fortolkede dets udvikling i en fremadskridende historisk proces. Yderligere fremstillede han udefra kommende som parasitter, der truede med at overtage styringen af det danske samfund samt udvandre dets gode humør og lune.

Også Johs. V. Jensen var bekymret for truslerne fra det fremmede. Det var dog ikke så meget humøret, der lå ham på sinde, men derimod det nordiske perfektum som var en kombination af nordboens innovative evner og kropslige beherskelse. Det fremgår eksempelvis af hans beretning om mødet med en japaner på en sørejse fra Singapore til Hong Kong. Under deres samtaler følte Johs. V. gentagne gange, at japaneren passede på ham og tavst iagttog ham. Efterhånden blev det ham klart, at japaneren var i færd med at tilegne sig hans kropsbeherskelse, således at:

naar han har afluret mig alle mine hertugelige Vaner og kan dem, saa har han jo aldrig blottet sin Uvidenhed, bilder han sig ind, han har vidst alt dette fra Tidernes Begyndelse – og det er vel egentlig mig der har været naiv og aaben nok til at kopiere *ham!*³⁵

Europæerne skulle derfor være varsomme overfor japanerne, eftersom efterligning og overtagelse af alt europæisk var, hvad der kunne forventes. Eller som han utvetydigt formulerede det: “Det er vort Perfektum de er ude efter”.³⁶

En anden fare var ifølge Johs. V. Jensen “Den gule Fare” fra Kina. Som nordboerne tilhørte kineserne en gammel kultur, men den kinesiske befolkning havde gennem et par generationer været forfalden til opiumpibens bedøvende rus. Det havde bremset deres

---

³⁵ Johannes V. Jensen, 1915, s. 176.

³⁶ Smst., s. 176.

udvikling, således at kinesere stadig befandt sig på et tidligt udviklingsstadium og derfor ikke kunne betragtes som andet end højt civiliserede vilde. Ligeledes var deres fysiognomi et vidnesbyrd om en lavt udviklet race, der stod det primitive menneske nært. Herom bemærkede han, at kineserne ikke havde hager, ligesom panden i forbindelse med kindbenspartiet og næseroden dannede "et Plan, som om det var plantet ned med Strygejern". I dette plan sad øjnene, som han fandt var det uhyggeligste ved kinesernes ansigt. Deres fysiske karakteristika var efter Jensens overbevisning ikke et resultat af degeneration, men derimod af manglende udvikling.³⁷

Med nøgleord som race, degeneration og udviklingsstadium baserede hans identificering af det fremmede sig på et altovervejende videnskabeligt vokabular. På den baggrund fandt Johs. V. Jensen det danske og nordiske perfektum i den kropslige beherskelse, parathed og de iboende innovative evner. I modsætning til Gravlund, som ud fra den nationale identitets idealer så danskernes særegenhed komme til udtryk i lunet og humøret. Uanset styrken og indholdet af disse særlige danske egenskaber fremstillede forfatterne det fremmede som en seriøs og potentiel risiko, som det danske folk og samfund måtte tage dets forholdsregler overfor.

Som den nationalromantiker Gravlund var, kan hans frygt for det moderne samfund, migrationen og interaktion med udefra kommende underminering af det danske folkekarakter og dens udviklingsevne ikke vække den store overraskelse. Derimod er det bemærkelsesværdigt, at også Jensen nærrede bekymringer for det moderne samfunds udvikling – om end de gik i en anden retning. Hidtil havde nordboens civilisatoriske forspring afspejlet sig i evnen til at beherske en kontrolleret ukontrol, hvormed han i fuld kontrol kunne fremkalde de vilde egenskaber, der havde været nødvendige i overlevelseskampen. Imidlertid var han bekymret for, hvorvidt de civilisatoriske fremskridt ville gå nordboerne til hove-

---

³⁷ Smst., s. 306-308.

det og gøre dem “for tunge i Toppen”, så de mistede de vilde egen-skaber og dermed den kropslige parathed naturen havde tildelt dem.³⁸ Derfor var bevarelse af den kropslige parathed og kontakt til naturen for Johs. V. Jensen afgørende, hvis andre civilisationer forsat skulle holdes stangen.

Således kastede Gravlund sit nationalromantiske blik bagud i tiden for herved at fundere det danske folk i landbosamfundets kontinuitet og isolation, hvorimod den moderne og videnskabeligt anlagte Johannes V. Jensen så det nordeuropæiske bondesamfund som fundamentet for den hvide mands civilisation, materialistiske formåen og globale førerposition. Dog var de altovervejende enige om såvel stedets som bondesamfundets betydning for menneskets udviklingsevne. Ligeledes tog de i beskrivelserne af det danske og det fremmede udgangspunkt i forholdet mellem sted, krop og erhverv, hvorved det kom til syntesedannelse mellem deres ellers grundlæggende modsatrettede samfundsopfattelser.

En rigtig dansker

Den amerikanske antropolog Mary Douglas har påpeget, at der er en stærk vilje til at skabe forbindelse mellem et samfunds idé og en materie. En forbindelse, hvori samfundets sociale grænser og normer lader sig afspejle i et samfundsmæssigt gældende syn på kroppens udformning og funktion.³⁹ Noget tilsvarende kan udledes af Jensens og Gravlunds fremstillinger af det fremmede. Begge anså forbindelse til stedet som en afgørende faktor for menneskets iboende kapacitet og begrænsninger, ligesom kontakten til det oprindelige, hvad enten det var til stedet eller de kropslige instinkter, blev set som afgørende for menneskets overlevelses- og udviklingsmuligheder. Endelig fremstillede de det fremmede som en trussel

---

³⁸ Smst., s. 166-173.

³⁹ Mary Douglas, *Purity and Danger. Analysis of the concepts of pollution and taboo*, 2002.

mod det danske folks evner. Til i den sammenhæng at kunne identificere det farlige aflæste de forbindelsen til det oprindeligt danske ud fra kroppens udformning og beherskelse.

Hertil trak de begge på både den nationale og den videnskabelige forståelsesramme, hvorfor deres beskrivelser af det fremmede rummer en bemærkelsesværdig sammenkobling mellem den moderne videnskabs vokabular og den nationale identitets følelsesmæssigt, bagudskuende forståelsesramme. Sammenkoblingen fandt sit krydsningspunkt i kroppen, og hermed skabtes forbindelsen mellem datidens herskende idéstrømninger og en materie. En forbindelse som bevirkede, at menneskers danske ophav kunne gendes på karakteristika som det blonde hår, gode humør samt den friske, lyse lød og den fysiske formåen.

I forlængelse heraf kan deres beskrivelser af det fremmede og det danske ses som eksempel på en nationalvidenskabelig forståelsesramme, hvori det autentiske, stedlige ophav og erhverv fusionerede med den kropslige udformning og beherskelse. En ramme hvori modsætninger kunne korrespondere således, at det ud fra enten en stringent eller en tilfældig brug af det nationale og videnskabelige vokabular var muligt at forbinde kroppen med et ophav, national identitet samt tilhørende udviklings- og overlevelsessevner. Resultatet heraf var et sæt fleksible og let anvendelige fysiske karakteristika til udpegning af det dansk og det fremmede.

Det vil sige at kroppen takket være den nationale identitet og den moderne videnskabs mellemkomst til hver en tid vil afsløre dens natur som kulturbetinget fremmedhed. Tilegnelse af sproget, kristendommen eller for den sags skyld danskheden var dermed ikke længere tilstrækkeligt for at blive anerkendt som dansker. Fremmede i det 20 århundredes Danmark skulle med andre ord ikke forvente at blive betragtet som en anden Christian Glücklich.

Litteratur

- Anderson, Benedict: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*, London: Verso 1991.
- Buhl, Peter Neerup: *Thorkild Gravlund – folkets digter*, Århus: Danskerens Forlag 1997.
- Douglas, Mary: *Purity and Danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo*, London: Routledge Classics 2002.
- Duedahl, Poul: 'Dansk raceantropologi i Grønland', i: *Historisk Tidsskrift*, bd. 103, hæfte 2, 2003, s. 335-357.
- Ehn, Billy, Orvar Löfgren & Jonas Frykman: *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*, Stockholm: Natur och Kultur 1993.
- Eriksson, Annika: 'Onormala identiteter eller normala lagöverträdare. Den kriminologiska forskningens förhållande till de felande', i: Frederik Migel & Frederik Schoug (red.), *Dikotomier. Vetenskapsteoretiske reflektioner*, Lund: Studentlitteratur 1998, s. 137-160.
- Fernando-Armesto, Felip: *So you think you're human? A brief history of humankind*, Oxford: Oxford University Press 2004.
- Flor, Jan Riis: 'Positivismen', i: Finn Collin & Simo Køppe (red.), *Humanistisk videnskabsteori*, København: Danmarks Radio Forlaget 1995, s. 55-87.
- Gould, Stephen Jay: *I have landed. Splashes and reflections in natural history*, London: Vintage 2003.
- Gravlund, Thorkild: *Danske Folkekarakter. Sjællændere og Jyder, Fynboer, Løllændere og Falstringer*, København: Gyldendal 1919.
- Gravlund, Thorkild: 'Folkeracen', i: *Den nye Tid*, 1920, nr. 22.
- Gravlund, Thorkild: 'Det gamle Land. Tale paa Ræbild', i: Thorkild Gravlund, *Danske Bygd*, bd. 3, København: Woels Forlag 1930, s. 190-198.
- Haugaard Jeppesen, Bent: *Johannes V. Jensen og den hvide mands byrde*, København: Rhodos, 1984.
- Høiris, Ole: *Antropologien i Danmark. Museal etnografi og etnologi 1860-1960*, København: Nationalmuseets Forlag 1986.
- Jensen, Thorkild Borup: 'Danskhed i litteraturens kalejdoskop 1920-1990', i: Flemming Lundgreen-Nielsen, *På sporet af en dansk identitet*, København: Spectrum 1992, s. 207-257.
- Jensen, Bernard Eric: 'Dansk identitetshistorie', i: *Historisk Tidsskrift*, bd. 2, 1992, s. 326-347.

- Jensen, Kurt Villads: 'Den hvide race og den danske jord', i: *Historie*, 1998, nr. 1. s. 91-103.
- Jensen, Johannes V.: *Den ny Verden. Til international Belysning af nordiske Bondekultur*, København: Gyldendal 1907.
- Jensen, Johannes V.: *Introduktion til vor Tidsalder*, København: Gyldendal, 1. udg., 1915.
- Jensen, Johannes V.: *Aandens Stadier*, København: Gyldendal 1928.
- Korsgaard, Ove: *Kampen om kroppen. Danske idræt gennem 200 år*, København: Gyldendal, 3. udg., 1997.
- Møller, Jes Fabricius: 'Blod og arv - legemet som billede på samfundet i det 19. århundrede', i: *Den jyske Historiker* nr. 90, 2000, s. 232-249.
- Mørch, Søren: *Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie*, København: Gyldendal 1996.
- Nielsen, Niels Kayser: *Krop og kulturanalyse. Den levede og den konstruerede krop*, Odense: Odense Universitetsforlag 1997.
- Nielsen, Niels Kayser: *Krop og oplysning. Om kropskultur i Danmark 1780-1900*, Odense: Odense Universitetsforlag 1993.
- Olsen, Poul Erik: "'Disse vilde karle". Negere i Danmark indtil 1848', i: Bent Blüdnikow(red.), *Fremmed i Danmark – 400 års fremmedpolitik*, Odense Universitetsforlag 1987, s. 103-117.
- Pickering, Michael: *Stereotyping. The Politics of Representation*, New York: Palgrave 2001.
- Porter, Roy: *Blood and Guts. A short history of medicine*, London: Penguin Books 2002.
- Porter, Roy: *Flesh in the Age of Reason*, London: Penguin Books 2003.
- Rønn, Edith Mandrup, *De svage i ånden. Essays om kultur, normalitet og ufornuft*, København: Museum Tusulanums Forlag 1996.
- Schmidt, Lars-Henrik & Jens Erik Christiansen, *Lys, luft og renlighed. Den moderne socialhygiejnes fødsel*, København: Akademisk Forlag 1986.
- Thing, Morten: 'Løver og abekatte eller hvad er danskhed?' i: Erik Svendsen & Henrik Ljungberg, *Ud af det moderne. Den kritiske tanke anno 2000*, Hellerup: Forlaget Spring 2000, s. 43-58.
- Woel, Cai M.: *Thorkild Gravlund. Arbejder og Indsats*, København: Woels Forlag 1927.